

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Bakalářská práce

Markéta Forstová

Otázka vnitřní systemizace knihovny v díle Gabriela Naudého

Problem of Inner System of a Library in Work of Gabriel Naudé

Praha, 2018

Vedoucí Práce: PhDr. Richard Šípek, Ph.D

Poděkování:

Ráda bych poděkovala PhDr. Richardu Šípkovi, Ph.D. zavedení práce a přínosné podněty. Také bych chtěla poděkovat partnerovi, rodině a kamarádům, kteří mi byli v době psaní oporou.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 7. 2018

.....

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá vnitřním uspořádáním knihovny, které navrhuje Gabriel Naudé ve svém díle *Advis pour dresser une bibliothèque* z roku 1627. Systém navrhovaný Naudém je porovnán s dalšími systémy, které se objevily v evropských knihovnách a knihovnické literatuře v 16. a 17. století. Práce dále popisuje knihovny, ve kterých Naudé působil a zkoumá, do jaké míry v nich byl aplikován Naudého návrh na uspořádání knihovny. Poslední část práce se zabývá Naudého dílem v kontextu tehdejšího filozofického myšlení a představuje myšlenkový směr „libertinage érudit“, jehož byl Naudé součástí.

Klíčová slova

Gabriel Naudé, vnitřní systemizace knihovny, „libertinage érudit“, 17. století, veřejná knihovna

Abstract

This bachelor thesis deals with the inner system of a library as designed by Gabriel Naudé in his 1627 work *Advis pour dresser une bibliothèque*. The system designed by Naudé is being compared to other systems used in the European libraries and described in the literature of the 16th and the 17th century. The thesis then provides a description of the libraries where Naudé worked and analyzes the application of the library organization system designed by Naudé in those libraries. The last part of the thesis deals with the Naudé's work in the context of the contemporary philosophical movements and it presents the movement of “libertinage érudit” which Naudé was a part of.

Keywords

Gabriel Naudé, inner system of a library, “libertinage érudit”, 17th century, public library

Obsah

1.	Úvod.....	7
1.1	Struktura práce.....	7
1.2	Metodika.....	8
2.	Osobnost Gabriela Naudého.....	11
3.	Uspořádání evropských knihoven na začátku 17. století se zvláštním zřetelem k francouzskému prostředí.....	13
3.1	Knihovny a návrhy na jejich uspořádání v Evropě.....	13
3.1.1	Gessnerova díla <i>Bibliotheca Universalis</i> a <i>Pandectarum sive partitionum universalium libri XXI</i>	14
3.1.2	Quicchebergovy <i>Inscriptiones vel Tituli Theatri Amplissimi</i>	17
3.1.3	Doniho <i>Libraria</i>	19
3.1.4	Bodleyova knihovna.....	20
3.2	Knihovny ve Francii na přelomu 16. a 17. století.....	22
3.2.1	François de La Croix du Maine.....	22
3.2.2	Antoine Du Verdier.....	23
3.2.3	Knihovna Jacquesa-Augusta de Thou.....	24
4.	Uspořádání knihovny v díle Gabriela Naudého <i>Advis pour dresser une bibliothèque</i> v komparaci s dalšími soudobými systémy.....	26
4.1	<i>Advis pour dresser une bibliothèque</i>	26
4.2	Vnitřní uspořádání knihovny.....	28
4.3	Aplikace teoretických pravidel v praxi.....	30
4.3.1	Knihovna Henriho de Mesme.....	30
4.3.2	Knihovny kardinálů Guidiho di Bagno a Barberiniho.....	31
4.3.3	Knihovna kardinála Mazarina.....	31
4.3.4	Knihovna královny Kristýny.....	34
4.3.5	Osobní knihovna Gabriela Naudého.....	35
5.	Odraz soudobého filozofického myšlení a systematizace věd v Naudého díle.....	36
5.1	Konec středověku a nové myšlenkové směry na začátku novověku.....	36
5.2	„Libertinage érudit“.....	38

5.3	Naudého pohled na uspořádání knihovny v kontextu soudobého myšlení a knihovnické praxe.....	39
6.	Závěr.....	40
7.	Seznam použité literatury.....	42

1. Úvod

Bakalářská práce se bude věnovat vnitřnímu uspořádání knihovny, jak jej navrhuje Gabriel Naudé ve svém díle *Advis pour dresser une bibliothèque*¹ z roku 1627. Cílem práce bude představit Naudého dílo a porovnat jeho návrh na uspořádání knihovny s tehdejšími teoriemi a praxí organizace knihovnických fondů. Zároveň bude zhodnoceno, do jaké míry byl Naudého koncept uspořádání knihovny realizován v knihovnách, v nichž působil.

1.1 Struktura práce

Práce bude členěna do čtyř kapitol, ve kterých bude postupně představena osobnost Gabriela Naudého, evropské návrhy uspořádání knihoven předcházející Naudého, systém předkládaný Naudém v díle *Advis pour dresser une bibliothèque* včetně jeho použití v knihovnách a zakotvení Naudého myšlenek do kulturněhistorického kontextu počátku 17. století.

V úvodní kapitole bude představen Gabriel Naudé, francouzský knihovník a intelektuál první poloviny 17. století.

V následujících kapitolách budou popsány způsoby vnitřního uspořádání knihovny, které byly navrhovány a používány v Evropě v 16. a 17. století. První část této kapitoly se bude věnovat evropským návrhům systémů uspořádání knihovny, které publikovali evropští učenci Conrad Gessner, Samuel Quiccheberg a Anton Francesco Doni. Kromě nich bude představen i systém, který použil Thomas Bodley při budování knihovny Oxfordské univerzity. Druhá část kapitoly bude zaměřena na systémy pocházející z francouzského prostředí. Budou zde představeny systémy uvedené ve dvou francouzských národních bibliografiích z konce 16. století. Autorem první z nich je Antoine Du Verdier a druhou napsal François de La Croix du Maine. Také zde bude představen systém použitý v jedné z největších soukromých knihoven té doby, která patřila Jacquesu-Augustovi de Thou.

Další kapitola představí Naudého dílo *Advis pour dresser une bibliothèque*, které je jednou z prvních evropských příruček, jak vybudovat velkou veřejnou knihovnu. Zvláštní pozornost bude věnována sedmé kapitole této příručky, ve které je uveden

¹ Česky *Poučení, jak vybudovat knihovnu*. Dílo nebylo přeloženo do češtiny. V práci bude název díla uváděn v originále.

Naudého návrh uspořádání knihovny. Prostor bude věnován také popisu jednotlivých knihoven, ve kterých Naudé během svého života působil. U těch, kde jsou dostupné prameny, bude zhodnoceno, nakolik se jejich uspořádání podobalo návrhu představenému v Naudého příručce.

Poslední kapitola uvede Naudého pohled na uspořádání věd, který se odráží v jeho návrhu na uspořádání knihovny, do kontextu nových filozofických směrů počátku 17. století. Zvláštní pozornost bude věnována zejména skupině francouzských intelektuálů hájících pluralitu názorů, kteří jsou označováni jako „libertins érudits“.

1.2 Metodika

Práce je založena na analýze Naudého díla a studiu odborné literatury o evropském knihovnictví v 16. a 17. století. Vzhledem ke svým jazykovým kompetencím jsem čerpala zejména z literatury dostupné v angličtině, francouzštině, češtině a částečně v latině. Při analýze systému uspořádání knihoven vycházím z popisu těchto knihoven v sekundární literatuře, nikoli přímým zkoumáním katalogů nebo jiných primárních zdrojů.

Odborná literatura k tomuto tématu byla částečně dostupná v českých knihovnách, zejména v Národní knihovně a Knihovně Akademie věd. Starší literatura, především ta francouzská, je přístupná v digitální knihovně Gallica, kterou provozuje Francouzská národní knihovna. Odborné články k danému tématu se dají získat zejména v databázi JSTOR. Přínosným zdrojem článků z frankofonních společenskovedních periodik je portál Cairn.info provozovaný francouzskými a belgickými vydavateli ve spolupráci s Francouzskou národní knihovnou.

Analýza vnitřní struktury knihoven, ve kterých Gabriel Naudé působil, probíhala pouze na základě sekundární literatury. V počáteční fázi rešerše jsem se pokusila zjistit, zda existují primární zdroje, například katalogy z doby působení Naudého, které by mohly sloužit jako přímé zdroje informací o podobě těchto knihoven. Z literatury se však nezdálo, že by takové zdroje byly dostupné a vzhledem ke geografickému i jazykovému rozsahu Naudého působnosti v rámci Evropy jsem se nakonec nepustila do hledání přímých pramenů dokumentujících Naudého práci ve Francii, Itálii a Švédsku. Zjištění ze sekundární literatury a možná existence primárních pramenů bude popsána v podkapitolách 4.3.1–4.3.5.

V úvodní kapitole zabývající se osobností Gabriela Naudého čerpám z textu Clauda Jollyho *L'Advis manifeste de la bibliothèque érudite*², který vyšel jako předmluva k vydání *Advis pour dresser une bibliothèque* v roce 1990, článku Jacka A. Clarka *Gabriel Naudé and the Foundations of the Scholarly Library*³, a knihy Estelle Boeuf *La bibliothèque parisienne de Gabriel Naudé en 1630: les lectures d'un libertin érudit*⁴.

Při analýze systémů uspořádání knihoven v Evropě a Francii v Naudého době jsem použila knihu Rogera Chartiera *L'ordre des livres*⁵ v anglickém překladu a také jsem se zaměřila na autory, na které Naudé přímo odkazuje ve svém díle. Chartierovu knihu jsem použila jako hlavní zdroj informací o Donim, Du Verdierovi a La Croixovi du Maine. Informace o Gessnerovi a jeho díle jsem čerpala z monografie Luciena Brauna *Conrad Gessner* i přímo z Gessnerova díla, Quicchebergovy *Inscriptiones* jsem použila v anglickém překladu a s Bodleyovou knihovnou jsem se seznámila v knize Davida Rogerse *The Bodleian Library and its Treasures*⁶ a článku Carolyn Frost *The Bodleian Catalogs of 1674 and 1738*⁷.

Při analýze díla *Advis pour dresser une bibliothèque* jsem používala vydání z roku 1876 ve zdigitalizované podobě, které je dostupné v digitální knihovně Gallica. V tomto vydání je zmodernizován pravopis, což usnadňuje četbu. Vzhledem k tomu, že tato formální změna nijak neposouvá významový obsahový díla, rozhodla jsem se použít zmíněné vydání spíše než například vydání první, které je rovněž dostupné online.

Podobě vnitřního uspořádání knihoven, které Naudé pomáhal budovat, se věnuje jen velmi málo odborné literatury. K jednotlivým knihovnám jsem našla obvykle jen málo zmínek obecnějšího charakteru, které se vyskytovaly v textech věnujících se historii daných knihoven nebo historii knihoven všeobecně. Výjimku tvoří dílo Estelle Boeuf citované výše, ve kterém je publikován přepis inventářů Naudého osobní knihovny. Vzhledem k tomu, že knihovny, které Naudé budoval, se nacházely kromě Paříže i v Římě a Stockholmu, zřejmě by odhalení jejich podoby

² Česky „Advis“ – Manifest knihoven učenců.

³ Česky *Gabriel Naudé a základy knihoven učenců*.

⁴ Česky *Pařížská knihovna Gabriela Naudého; v roce 1630: četba „vzdělaného volnomyšlenkáře“*.

⁵ Česky *Uspořádání knih*.

⁶ Česky *Bodleyova knihovna a její poklady*.

⁷ Česky *Katalogy Bodleyovy knihovny z let 1674 and 1738*.

mohla pomoci řešerše zdrojů psaných v italštině, švédštině, případně dalších evropských jazycích.

Pro zasazení Naudého díla do kulturněhistorického kontextu jsem, s výjimkou podkapitoly zabývající se „libertinage érudit“, používala převážně přehledovou literaturu o jednotlivých historických obdobích psanou česky nebo přeloženou do češtiny. Obecné informace o vývoji knihovnictví jsem čerpala z díla Jiřího Cejпка a kol. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Informace o „libertinage érudit“ jsem čerpala především z knihy Françoise Charles-Daubert *Les Libertins érudits en France au XVIIe siècle*⁸ a článku Josephine de Boer *Men's Literary Circles in Paris*⁹. K tomuto tématu by bylo zajímavé prostudovat i dílo Reného Pintarda *Le libertinage érudit dans la première moitié du XVIIe siècle*¹⁰, který tento termín zavedl. Vzhledem k dlouhodobé rekonstrukci skladů Národní knihovny však bohužel nebylo možné se k této publikaci dostat, takže Pintardovy myšlenky jsou zmíněny jen skrze sekundární literaturu.

Bibliografické citace jsou uvedeny podle normy ISO 690:2011. Pro citace v textu je použit tzv. harvardský systém.

⁸ Česky „Vzdělání volnomyšlenkáři“ ve Francii 17. století.

⁹ Česky Pánské literární kroužky v Paříži v letech 1610-1660.

¹⁰ Česky „Volnomyšlenkářství učenců“ v první polovině 17. století.

2. Osobnost Gabriela Naudého

Gabriel Naudé byl francouzský učenec první poloviny 17. století. Ačkoli vystudoval medicínu, většinu svého života působil jako knihovník. Knihovnictví se věnoval v praxi a zároveň se do historie zapsal publikací knihovnické příručky o tom, jak vybudovat knihovnu. V této kapitole bude představen život Gabriela Naudého.

Gabriel Naudé se narodil v roce 1600 v Paříži. V mládí získal klasické vzdělání, ale zajímal se také o moderní autory, konkrétně Michela de Montaigne a Pierra Charrona, jejichž humanitní filozofie jej v pozdějším životě ovlivnila. Navzdory tlaku ze strany rodiny, která mu doporučovala církevní kariéru, se rozhodl studovat medicínu. Ve dvaceti letech se stal knihovníkem člena Pařížského parlamentu¹¹ Henriho de Mesme. V téže době se pohyboval mezi soudobými intelektuály a navázal vztahy s lidmi z lékařského i knihovnického prostředí, se kterými později udržoval korespondenci. (Jolly, 1990, XI–XII)

Naudého zaměstnání u Henriho de Mesme mu pomohlo dostat se do kontaktu s pařížskými intelektuály, kteří byli v roce 1643 popsáni Reném Pintardem jako „libertins érudits“, doslova „vzdělaní volnomyšlenkáři“. Kromě Naudého se mezi tyto „vzdělané volnomyšlenkáře“ řadí například knihovníci Pierre a Jacques Dupuy, filozof a matematik Pierre Gassendi, spisovatel François de La Mothe Le Vayer nebo právník Elie Diodati. Síť známostí se rozšiřovala i mimo Francii a Naudé díky korespondenci, kterou udržoval s mnoha intelektuály, získával přehled o nově publikovaných knihách. (Boeuf, 2007, 26–30)

V roce 1626 se Naudé vydal do Padovy, aby dostudoval medicínu, ale hned v následujícím roce se kvůli smrti otce vrátil zpět do Paříže k Henrimu de Mesme. V roce 1627 publikoval svou příručku o tom, jak správně vybudovat knihovnu, *Advis pour dresser une bibliothèque*. Toto dílo je adresováno jeho zaměstnavateli, Henrimu de Mesme. (Jolly, 1990, XII)

V roce 1630 vstoupil Naudé do služeb kardinála Giovanniho Francesca Guidiho di Bagno a v roce 1631 s ním odešel do Itálie, kde se kromě knihovnické praxe

¹¹ Parlament byl ve Francii v období takzvaného „starého režimu“ (od 13. století do Velké francouzské revoluce) soudním dvorem, nikoli zákonodárným orgánem v dnešním slova smyslu. Tyto Parlamenti měly sídlo ve větších francouzských městech, význačné postavení mezi nimi měl Parlament pařížský.

věnoval dokončení studia medicíny. V Itálii také publikoval svá politická díla ovlivněná Machiavellim. Po smrti kardinála Guidiho di Bagno v roce 1641 nakrátko působil jako knihovník kardinála Francesca Barberiniho, ale v následujícím roce se vrátil do Francie. (Jolly, 1990, XII–XIII)

Do Francie Naudé přijel na pozvání kardinála Richelieua, aby vedl jeho knihovnu. Richelieu však v témže roce zemřel a Naudé vstoupil do služeb jeho nástupce, kardinála Mazarina. Mazarin dal Naudému za úkol, aby vytvořil velkou knihovnu, která bude otevřená vzdělané veřejnosti. Naudé se tohoto úkolu s radostí ujal a podařilo se mu shromáždit úctyhodnou sbírku čítající přibližně 40 000 svazků. Při budování této knihovny měl příležitost převést do praxe svou koncepci knihovny představenou v díle *Advis pour dresser une bibliothèque*. Během frondy¹² byla ovšem knihovna rozptýlena a její následná obnova byla náročná. (Jolly, 1990, XIII–XIV)

Vzhledem k tomu, že Naudého životní dílo bylo zničeno a kardinál Mazarin musel opustit Paříž, přijal knihovník v roce 1652 pozvání švédské královny Kristýny a odjel do Stockholmu, kde jí měl pomoci s uspořádáním knih, které získala během třicetileté války. Královna si na svůj dvůr zvala různé učence, mezi nejznámějšími Reného Descarta, ale poté neprojevovala hlubší zájem o jejich myšlenky a intelektuální rozvoj, který měli na švédský dvůr přinést. V roce 1653 se tedy zklamaný Naudé vydal společně s většinou krajanů zpět do Francie, kde mezitím utichly nepokoje frondy. Do Paříže se ale již nevrátil, neboť cestou zemřel. (Jolly, 1990, XIII–XIV)

¹² Nepokoje v letech 1648–1653, které vypukly ve Francii v době, kdy král Ludvík XIV. nebyl plnoletý. Regentkou se stala jeho matka, Anna Rakouská, a jejím hlavním poradcem byl kardinál Mazarin.

3. Uspořádání evropských knihoven na začátku 17. století se zvláštním zřetelem k francouzskému prostředí

V této kapitole budou představena uspořádání knihoven v Evropě a ve Francii v 16. a 17. století. Práce je založena na analýze tehdejší literatury předkládající návrhy uspořádání knihoven a také na základě popisů jednotlivých knihoven, které v té době vznikly.

3.1 Knihovny a návrhy na jejich uspořádání v Evropě

O podobě evropských knihoven v 16. a 17. století můžeme čerpat informace z několika zdrojů. Jedná se od díla obsahující seznam vydané literatury, praktické návrhy na uspořádání knihovny nebo popisy a katalogy reálných knihoven vzniknuvších v té době. Následující podkapitoly se budou věnovat zástupcům každého z těchto zdrojů.

První podkapitola představí díla Conrada Gessnera *Bibliotheca Universalis*¹³ a *Pandectarum sive partitionum universalium libri XXI*¹⁴, ve kterých je shromážděna veškerá písemná produkce psaná v latině, řečtině a hebrejštině, která do té doby vznikla.

Druhá podkapitola představí dílo Samuela Quiccheberga *Inscriptiones vel Tituli Theatri Amplissimi*¹⁵, ve kterém autor předkládá návrh, jak správně uspořádat muzeum, v rámci jehož struktury je zahrnuto i uspořádání knihovny.

Třetí podkapitola představí dílo *Libraria*¹⁶ Antona Francesca Doniho, ve kterém je obsažen seznam knih psaných v jeho rodném jazyce, tedy italštině. Doniho dílo bylo první národní bibliografií v Evropě.

Čtvrtá podkapitola představí Bodleyovu knihovnu v Oxfordu. Ta bude uvedena jakožto zástupce velkých veřejných knihoven, které vznikaly na začátku 17. století a zpřístupňovaly vědění vzdělané veřejnosti.

¹³ Česky *Všeobecná knihovna*.

¹⁴ Česky *Sbírka veškerých knih rozdělená do 21 skupin*.

¹⁵ Česky *Nápisy neboli tituly největšího divadla*.

¹⁶ Česky *Knihovna*.

3.1.1 Gessnerova díla *Bibliotheca Universalis* a *Pandectarum sive partitionum universalium libri XXI*

Conrad Gessner (1516–1565) byl švýcarský učenec, který se věnoval více vědním oborům. Během studií se nejdříve zaměřil na četbu klasických autorů v řečtině, latině a hebrejštině, následně získal doktorát v oboru lékařství a během života publikoval přírodovědná a lékařská díla. Pro potřeby této práce je významné jeho dílo *Bibliotheca universalis*, ve kterém se pokoušel vytvořit seznam veškeré písemné produkce v latině, řečtině a hebrejštině, která v jeho době existovala, a jeho pokračování *Pandectarum sive partitionum universalium libri XXI*, které uvedené knihy tematicky seskupovalo. (Braun, 1990, s. 19–55)

Bibliotheca universalis je dílo, ve kterém si Gessner kladl za cíl vytvořit vyčerpávající seznam literárních děl, která byla tehdy dostupná. Zpětně můžeme říci, že se jednalo o první všeobecnou mezinárodní bibliografii, ačkoli termín „bibliografie“ se začal používat až později. Gessner své dílo nazývá „bibliotheca“, tedy „knihovna“. Dílo ovšem není katalogem nějaké konkrétní knihovny, jde o ideál knihovny, ve které by bylo shromážděno všechno vědění dostupné v daném okamžiku. Zároveň také můžeme dílo také chápat jako návod, kterým se mohou řídit knihovníci při budování knihoven. (Braun, 1990, s. 43–50)

Gessner nejdříve vydal v roce 1545 dílo *Bibliotheca universalis*, které tvoří seznam děl autorů, kteří psali latinsky, řecky nebo hebrejsky. Jednotlivá díla jsou seřazena abecedně podle křestního jména autora. Tento styl řazení odpovídá středověké tradici, kdy bylo křestní jméno považováno za důležitější než příjmení. (Braun, 1990, s. 49)

O tři roky později, v roce 1548, vydal Gessner *Pandectarum sive partitionum universalium libri XXI*. V tomto díle jsou všechny vydané knihy uvedené v díle *Bibliotheca universalis* seřazeny tematicky do 21 skupin. Toto rozdělení kopíruje systém sedmi svobodných umění tvořících základ univerzitního vzdělání ve středověku a rozšiřuje je o nově vznikající obory.

ORDO LIBRORVM HVIVS OPERIS.			
LIBER I.	De Grammatica & Philologia	Folio 1	XV. De prima philosophia seu Metaphysica, & Theologia gentilium
II.	De Dialectica	43	237
III.	De Rhetorica	49	XVI. De Morali philosophia
IIII.	De Poetica	59	261
V.	De Arithmetica	73	XVII. De Oeconomica philosophia
VI.	De Geometria, Opticis, & Catoptrici.	77	303
VII.	De Musica	81	XVIII. De re Politica, id est Civili, & Militari
VIII.	De Astronomia	87	311
IX.	De Astrologia	95	XIX. De Iurisperdientia indices tres
X.	De Divinatione cum licita tum illicita, & Magia	99	319
XI.	De Geographia	107	XX. De re Medica.
XII.	De Historijs	117	XXI. De Theologia Christiana.
XIII.	De diuersis Artibus illiteratis, Mechanicis, & alijs humana uita utilibus	165	¶ Duo postremi libri ob temporis angustia in presentia non additi, seorsim quam primum licebit, Deo fauente, prodibunt: una cum Indice in totum hunc secundum Tomum: & fortassis etiam Appendice primi Tomi, quam satis luculentam habemus.
XIIII.	De Naturali philosophia	181	

Obr. 1 Tematické členění Pandectarum (Gessner, 1548, s. 2)

Témata obsažená v *Pandectarum* jsou následující:

- „*KNIHA I. Gramatika a filologie*
- II. Dialektika*
 - III. Rétorika*
 - IV. Poezie*
 - V. Aritmetika*
 - VI. Geometrie, optika a katoptrika*
 - VII. Muzika*
 - VIII. Astronomie*
 - IX. Astrologie*
 - X. Věštění a magie*
 - XI. Geografie*
 - XII. Historie*
 - XIII. Obory nepatřící mezi svobodná umění, mechanická umění a další umění užitečná lidskému životu*
 - XIV. Přírodní filozofie*
 - XV. Prvotní filozofie neboli metafyzika a pohanská teologie*
 - XVI. Morální filozofie*
 - XVII. Ekonomická filozofie*
 - XVIII. Politika*

XIX. *Právo*

XX. *Medicína*

XXI. *Křesťanská teologie*¹⁷“ (Gessner, 1548, s. 2)

První tři obory, gramatika, dialektika a rétorika, tvoří trivium, tedy první tři svobodná umění patřící do základního cyklu univerzitního vzdělání. Gessner za ně řadí poezii, jakožto obor související s ovládnutím jazyka. Aritmetika, geometrie, muzika a astronomie tvoří tradičně kvadrivium, přičemž astrologie se u Gessnera vyčleňuje z astronomie do zvláštní skupiny.

Další samostatnou skupinu tvoří věštění a magie. Poté následuje geografie, historie, tedy obory, které navazují na sedm svobodných umění a přinášejí další poznání, které je nadstavbou trivia a kvadrivia. V následující skupině jsou obory, mezi něž patří mechanická umění a další umění užitečná člověku. Opozici mechanických a svobodných umění představil Marcus Terentius Varro, aby odlišil kultivaci ducha od mechanické práce (Le Goff, 2005, s. 665).

Následuje filozofie a politika a obory studované na třech hlavních fakultách (právo, medicína, teologie). Filozofie se dělí do několika skupin a můžeme v nich pozorovat jednotlivé obory, které se od ní v novověku odštěpí a stanou se samostatnými vědními obory.

V roce 1549 vydává Gessner pokračování svých bibliografických děl *Bibliotheca universalis* a *Pandectarum*. Je jím dílo *Partitiones theologicae*¹⁸, ve kterém jsou obsažena teologická díla.

Bibliotheca Universalis a její pokračování jsou prvním pokusem o zmapování knižní produkce v Evropě, které by pomohlo zmapovat veškeré vědění. Tento výčet zahrnuje, v souladu se středověkou tradicí, díla psaná v církevních jazycích. Řazení podle křestního jména autora je také typicky středověké. Tematické řazení odpovídá uspořádání fakult a vědních oborů středověkých univerzit, ale Gessner jej rozšiřuje v souladu s novými poznatky a rozvojem vědy. Lze tedy říci, že jeho novátorský počín, jímž bylo vytvoření kompletního seznamu děl publikovaných v latině, řečtině a hebrejštině, byl pevně zakotven v tehdy tradičním systému vědění, které představovaly fakulty středověké univerzity.

¹⁷ Vlastní překlad. Latinský originál viz Obr. 1.

¹⁸ Český *Rozdělení teologie*.

3.1.2 Quicchebergovy *Inscriptiones vel Tituli Theatri Amplissimi*

Samuel Quiccheberg (1529–1567) byl knihovníkem bavorského vévody Albrechta V. Kromě vedení knihovny byl pověřen uspořádáním kabinetu kuriozit, na základě čehož napsal dílo *Inscriptiones vel Tituli Theatri Amplissimi*¹⁹, ve kterém předkládá návod, jak má být uspořádáno muzeum v obecném slova smyslu. Tato kniha ze 16. století je považována za první muzeologické dílo. (Robertson, 2013, s. VI–VIII)

Inscriptiones byly pojaty jako praktická příručka, jak by bylo vhodné uspořádat hmotné sbírky. Nejedná se o teoretické pojednání, ale praktický návod s konkrétními návrhy řešení. Zároveň Quiccheberg na více místech odkazuje na svůj záměr toto dílo výrazně rozšířit a poskytnout podrobnější publikaci zabývající se tímto tématem. Vzhledem k jeho předčasné smrti však již k vydání rozšířeného díla nedošlo. (Meadow, 2013, s. 1–2)

Než se Quiccheberg stal knihovníkem Alberta V., pracoval jako knihovník u Hanse Jakoba Fuggera, který patřil do rodiny se sběratelskou tradicí. Při organizaci Fuggerovy knihovny čítající přes 30 000 svazků se inspiroval systémem Conrada Gessnera. Z této zkušenosti posléze vycházel, když psal v *Inscriptiones* kapitolu věnovanou uspořádání knihovny. (Meadow, 2013, s. 9)

Quiccheberg se v *Inscriptiones* primárně věnovaným uspořádání muzea zabývá také knihovny jakožto zvláštním prostorem k uchovávání vědění. Umístění knihovny do struktury muzea však neznamená, že se jedná o specifickou sbírku muzea shromažďující knihy – knihovna je pracovní prostor, který má pomoci vědeckému bádání a doplňovat fyzické sbírky (Meadow, 2013, s. 33).

Knihy by podle Quiccheberga měly být rozděleny do tříd podle univerzitních fakult, vědních oborů a jazyků. Konkrétně navrhuje následující tematické kategorie literatury:

- „1. *Teologická*
2. *Právnícká*
3. *Lékařská*
4. *Historická*
5. *Filozofická, pod kterou spadají také dialektika a magie*
6. *Matematická, pod kterou spadají také astrologie, aritmetika a geometrie*

¹⁹ Česky *Nápisy neboli tituly největšího divadla*.

7. *Literární, pod kterou spadají také autoři píšící o obecných tématech a ostatní autoři, kteří se věnují tématům, která se nehodí do jiné skupiny, jako např. vojenství, architektura, zemědělství a další*
8. *Poezie, náboženská a světská*
9. *Hudební*
10. *Gramatika, pod kterou spadají také slovníky a komentátoři prózy a poezie.*²⁰“ (Quiccheberg, 2013, s. 71)

V těchto skupinách můžeme vidět na prvních místech obory specializovaných fakult (teologie, právo a medicína). Následuje historie, která do tohoto systému nespadá. Poté jsou zde obory artistické fakulty (jazykové a matematické obory), rozšířené o poezii, literaturu a širokou kategorii témat nezapadajících jinam.

Tematické skupiny by dále měly být členěny podle jazyků. V jedné skupině by byly knihy v církevních jazycích hebrejštině, řečtině a latině. V další skupině by byly knihy německé a holandské. Další jazyky, jako je italština, francouzština, španělština a jiné by také měly svou sekci. Je vidět, že jazykové třídění upřednostňuje církevní jazyky, ve kterých byla psána dobová odborná literatura. Následují mateřské jazyky Albrechta V. a Quiccheberga a za nimi jsou uvedené další evropské jazyky. (Quiccheberg, 2013, s. 71)

Quiccheberg se také věnuje praktickému uspořádání knihovny. Knihovna by měla být rozdělena na sekce tvořící souvislé stěny, na nichž by měly být jednotlivé police s knihami. K těm navíc mohou být připojeny další police, pokud je potřeba rozšířit místo pro nová související díla. Svazky mají být číslovány a barevně označeny, aby se daly z dálky snadno rozeznat skupiny po deseti knihách. (Quiccheberg, 2013, s. 71)

Knihovna podle Quiccheberga je součástí kabinetu kuriozit a její členění zapadá do uspořádání fyzických sbírek, které autor navrhuje. Základem pro rozdělení knih je tematické členění založené na systému věd do jisté míry kopírujícím uspořádání

²⁰ Vlastní překlad. Anglická předloha: „1. *Theological* 2. *Juridical* 3. *Medical* 4. *Historical* 5. *Philosophical*, under which are also the *dialectical and magical* 6. *Mathematical*, under which are also the *astrological, arithmetic, and geometric* 7. *Literary*, under which are writers on common subjects as well as writers of every variety, including those on other subjects that cannot be assigned to the other classifications, such as writers on military matters, architecture, agriculture, and the like 8. *Poetry, sacred and profane* 9. *Musical* 10. *Grammatical*, under which are also dictionaries and commentators on prose authors and poets.“ (Quiccheberg, 2013, s. 71)

středověké univerzity a dále se dělí podle jazyků. Výsadní místo mají jazyky církevní (hebrejšтина, řečtina, latina), za nimiž následují ostatní jazyky.

3.1.3 Doniho *Libraria*

Anton Francesco Doni (1513–1574) byl italský renesanční učenec, který byl autorem díla *Libraria*²¹ z roku 1550. Toto dílo bylo první národní bibliografií shromažďující díla psaná v mateřském jazyce. Na rozdíl od Gessnera shromažďujícího díla psaná v církevních jazycích se Doni věnuje dílům v národním jazyce, italštině.

Díla obsažená v *Libraria* jsou seřazena podle křestních jmen autorů, čímž Doni navazuje na středověkou tradici. O každém díle jsou poskytnuty základní informace o autorství, názvu a obsahu.

Kromě italských děl seřazených abecedně podle jména autora obsahuje Doniho dílo další tři seznamy. Prvním z nich je seznam žánrů, které jsou typické pro knihy psané národními jazyky. Jedná se o humanistická díla, dialogy, komedie, básně, dopisy, romány a historická díla.

Dále je zde seznam textů přeložených z latiny do italštiny. Tyto texty jsou tematicky rozděleny na posvátné a náboženské texty, historické texty, epistolární překlady, komedie a tragédie a lékařskou literaturu.

Posledním seznamem je přehled obsahující všechny knihy vydané v italštině. (Chartier, 1994, s. 72–75)

Doniho *Libraria* byla významná tím, že se jednalo o první národní bibliografii v Evropě, která shromažďovala knihy psané v národním jazyce. Později posloužila jako vzor dvěma autorům, kteří vydali na konci 16. století první francouzské národní bibliografie (viz. podkapitoly 3.2.1 a 3.2.2).

Knihy popsané v Doniho díle jsou seřazeny jak abecedně, v návaznosti na středověkou tradici, tak tematicky. Tematické dělení je různé u knih psaných původně italsky a u překladů z latiny. U původně italských děl můžeme pozorovat světější zaměření, jako je beletrie, básně nebo humanistická díla. Překlady z latiny

²¹ Celý název díla je *La libreria del Doni fiorentino. Nella quale sono scritti tutti gl' Autori vulgari con cento discorsi sopra quelli: Tutte le traduzioni fatte dell'altre lingue, nella nostra e una tavola generalmente come si costuma fra Librari*, v češtině *Knihovna Doniho z Florencie, v níž jsou popsáni všichni italští autoři a jejich díla. Všechny překlady z cizích jazyků do našeho a obecný seznam, jaký je obvyklý v knihovnách.*

Doni dělí na náboženskou literaturu, historii, překlady epistolární literatury, antická dramata a lékařskou literaturu.

3.1.4 Bodleyova knihovna

Bodleyova knihovna je knihovnou Oxfordské univerzity, která nese název po svém zakladateli. Ačkoli univerzita měla knihovnu i dříve, v polovině 16. století z ní byly kvůli protestantské cenzuře probíhající za vlády Jindřicha VIII. odstraněny poslední svazky literatury konfesijně katolické a až do obnovy provedené Thomasem Bodleym v podstatě neexistovala.

Centrální knihovna společná pro univerzitní koleje v Oxfordu vznikla v roce 1412. Knihovna byla dále rozšiřována a vrchol zažila v roce 1488, kdy získala nové prostory, čítárnu vévody Humpfreyho. Během první poloviny 16. století však knihovna začala upadat. Důvodů bylo několik: fond knihovny se nerozšiřoval a nadále zůstával sbírkou manuskriptů, zatímco knihovny jednotlivých kolejí získávaly levnější tištěné knihy pro studijní účely. Mnoho rukopisů se z knihovny v této době ztratilo, neboť knihy byly půjčovány domů a mnozí čtenáři je již nevrátili. Třetím důvodem byl zákon z roku 1550 zakazující pověřivé knihy a obrazy, který vznikl v návaznosti na zákony o rozpuštění klášterů vyhlášené Jindřichem VIII. Když se Thomas Bodley rozhodl pro obnovení univerzitní knihovny, měl k dispozici jen prázdné prostory. (Rogers, 1991, s. 8–9)

Sir Thomas Bodley pocházel z protestantské rodiny a mládí strávil v Ženevě, kam jeho rodina utekla před vládou Marie Stuartovny. Po návratu do Anglie studoval v Oxfordu řečtinu a přírodní vědy. Poté zahájil diplomatickou kariéru, kterou se rozhodl opustit v roce 1597. V roce 1598 požádal Oxfordskou univerzitu, aby mu dovolila obnovit univerzitní knihovnu, čemuž se věnoval až do konce svého života. (Rogers, 1991, s. 22)

V první fázi Bodley nechal zrekonstruovat původní knihovnu v budově Divinity School. Hlavní změnou oproti předchozímu uspořádání bylo nahrazení čtecích pultíků používaných ve středověku regály pro skladování knih a stoly určenými ke čtení. Prvotní nákup knih financoval Bodley z vlastních zdrojů a zároveň získával knižní i peněžní dary od různých přátel a známých, se kterými se seznámil během své diplomatické kariéry. (Rogers, 1991, s. 23–56)

Knihovna obsahovala knihy v tématech odpovídajících tehdejšími univerzitním fakultám: teologické, právnické, lékařské a artistické. Vzhledem k Bodleyově osobnímu založení zaujímal v rámci teologie význačné místo protestantská literatura. Knihovna obsahovala díla v různých evropských jazycích, která pro ni získávali na svých zahraničních cestách dva přední londýnští knihkupci John Bill a John Norton. Bodley se také snažil získat literaturu z Blízkého a Středního východu. (Rogers, 1991, s. 42)

Knihovníkem v Bodleiově knihovně byl Thomas James, který se od roku 1600 staral o akvizici, klasifikaci a katalogizaci děl, jejichž výběr byl ovlivněn korespondencí s Bodleym. Když se v roce 1602 knihovna otevřela veřejnosti, zajišťoval výpůjční protokol.

Thomas James vytvořil dva tištěné katalogy: první v roce 1605, druhý v roce 1620. Kromě nich také sestavil předmětový katalog. (Thornton, 1966, s. 31)

Po otevření knihovny pracoval Thomas James na sestavení prvního katalogu, který byl vydán v roce 1605. Tento katalog byl řazen stejným způsobem, jakým byly stavěny svazky v knihovně. Knihy byly rozděleny tematicky podle čtyř univerzitních fakult, artistické, teologické, právnické a lékařské. V rámci těchto velkých skupin byla díla řazena podle velikosti a následně abecedně podle jména autora. Anonymní díla byla řazena podle klíčových slov z názvu. Ačkoli tento katalog sestavoval Thomas James, podřizoval podobu požadavkům Thomase Bodleyho. (Frost, 1976, s. 249)

V roce 1620, sedm let po smrti Bodleyho, vydal Thomas James nový katalog, při jehož sestavování měl příležitost uplatnit pravidla, která chtěl použít již při sestavování prvního tištěného katalogu. Nový katalog byl řazen abecedně podle příjmení autora. Toto řazení neodpovídalo fyzickému stavění fondu, ale podle Jamese bylo zásadní výhodou, že díla jednotlivých autorů byla seskupena za sebou. Dále James sestavil doplňující katalog řazený tematicky, ale díla nebyla seřazena pouze do čtyř skupin podle fakult: vytvořil komplexnější tematickou strukturu, která umožnila jemnější tematické dělení. (Frost, 1976, s. 249–250)

Stejně se o řazení prvního a druhého tištěného katalogu vyjadřuje Richard W. Clement (1991, s. 274).

Bodleyova knihovna byla jednou z prvních veřejných knihoven v Evropě. Její uspořádání podle fakult univerzity odpovídalo jejímu určení i tehdejšímu zvyklostem. Původní koncepce Thomase Bodleyho vycházela ze středověké tradice. Knihovnick Thomas James následně vyměnil jednoduchý systém uspořádání podle čtyř univerzitních fakult za podrobnější tematické členění a uspořádal katalog podle příjmení autorů, aby bylo možné nalézt díla jednoho autora na jednom místě.

3.2 Knihovny ve Francii na přelomu 16. a 17. století

V době, kdy Naudé napsal *Advis pour dresser une bibliothèque*, se podoba francouzských knihoven měnila. Zdroje těchto změn můžeme hledat ve vynálezu knihtisku, náboženských válkách a nástupu humanismu. V 16. století byly v důsledku náboženských válek zničeny mnohé knihovny, které byly od středověku tradičně umístěny v kláštorech. Zároveň stoupala vzdělanost a knihy se díky knihtisku staly dostupnějšími, což pomohlo vzestupu a soukromých knihoven, které budovali zejména úředníci, právníci a lékaři.

Mezi významné knihovny tohoto typu ve Francii patří knihovna Henriho de Mesme, kterému je adresován *Advis pour dresser une bibliothèque*, nebo knihovna Jacquesa-Augusta de Thou, ke které se Naudé ve svém díle odkazuje, jakožto vzoru knihoven učenců. V takové knihovně by měla být obsahově kvalitní díla, která jsou uznávaná komunitou vzdělaných lidí. Je v ní kladen důraz na tehdejší aktuální díla představující nové myšlenky a objevy. Zároveň v ní mají být všechna díla bez rozdílu, včetně těch, která jsou považována za kacířská. V neposlední řadě by knihovna měla být veřejně přístupná, což v kontextu přelomu 16. a 17. století znamená zpřístupnění knihovny vzdělané veřejnosti, nikoli všem lidem. (Jolly, 1990, VII-X)

Na konci 16. století se také objevily první pokusy o sestavení seznamu knih psaných francouzsky. Vznikla dvě na sobě nezávislá díla: prvním byl katalog všech děl napsaných francouzsky nebo přeložených do francouzštiny, který sestavil Antoine Du Verdier; druhým byl katalog děl napsaných ve francouzštině za předchozích více než 500 let, který sestavil François de La Croix du Maine.

3.2.1 François de La Croix du Maine

François de La Croix du Maine (1552–1592) publikoval v roce 1584 dílo *Premier volume de la Bibliothèque du Sieur de La Croix du Maine. Qui est un catalogue général de toutes sortes d'Autheurs, qui ont écrit en François depuis cinq cent ans*

*et plus, jusques à ce jourd'huy*²². La Croix du Maine publikující soupis děl psaných francouzsky neskrývá inspiraci dílem Antona Francesca Doniho *Libraria*, které shromažďovalo knihy psané italsky. Název zdůrazňuje dlouhou tradici, kterou již tehdy měla francouzština jako literární jazyk, více než pět set let. (Chartier, 1994, s. 74–75)

La Croix du Maine řadí ve svém díle knihy podle křestních jmen autorů a u každého autora uvádí krátký životopis. Zároveň navrhuje fyzické členění knihovny na přibližně sto tematických okruhů zvaných „100 buffets“²³. Tyto okruhy nevytvářejí hierarchii, ale pouze jsou poskládány náhodně za sebou bez nějaké vnitřní logiky. Základem díla *Bibliothèque du Sieur de La Croix du Maine* je soukromá knihovna autora, podle které sestavuje seznam knih, které vyšly ve francouzštině. (Chartier, 1994, s. 76–81)

Způsob uspořádání, který La Croix du Maine navrhuje, byl později kritizován Gabrielem Naudém jako nesrozumitelný.

3.2.2 Antoine Du Verdier

Antoine Du Verdier publikoval v roce 1585 dílo *La Bibliothèque d'Antoine Du Verdier, Seigneur de Vauprivas : Contenant le Catalogue de tous ceux qui ont escrit, ou traduit in François, et autres Dialectes de ce Royaume*²⁴. Du Verdier se odkazuje ke Gessnerovi, jehož *Bibliotheca Universalis* obsahovala knihy psané hebrejsky, řecky a latinsky a navazuje na toto dílo s cílem vytvořit podobný seznam literatury, ale psané v národním jazyce, francouzštině.

Při výběru knih, které do svojí *Bibliothèque* zahrne, nechodí tak hluboko do minulosti jako La Croix du Maine. Nesnaží se zdůrazňovat důležitost francouzštiny tím, že se již po staletí používá jako literární jazyk, ale zaměřuje se na moderní autory několika posledních dekád, protože starší texty považuje za příliš těžkopádné. (Chartier, 1994, s. 76)

²² Česky *První svazek Knihovny pana La Croix du Maine, který je katalogem všech autorů, kteří v průběhu uplynulých více než pěti set let až do dneška psali ve francouzštině.*

²³ „Buffets“ je speciální termín pro tyto skupiny, který nemá český ekvivalent. V literatuře se o tomto uspořádání mluví jako o „100 buffets“ s upřesněním, že skupin nebylo přesně sto, ale o několik více. Chartier udává počet sto osm (1994, s. 79), Arnauld mluví o sto sedmi skupinách (2008).

²⁴ Česky *Knihovna Antoina Du Verdier, pana z Vauprivas, obsahující katalog všech autorů, kteří psali francouzsky nebo překládali do francouzštiny a dalších dialektů tohoto království,*

Bibliothèque d'Antoine Du Verdier je, stejně jako podobně staré dílo *La Croix du Maine*, řazena abecedně podle křestních jmen autorů. Du Verdierovo dílo se neopírá o žádnou konkrétní knihovnu, podobně jako *Bibliotheca universalis* je seznamem publikovaných děl, který může sloužit při budování fyzických knihoven. (Chartier, 1994, s. 86–87)

Du Verdierovo dílo je zajímavé jako seznam francouzských knih a překladů do francouzštiny. Díla nejsou nijak tematicky uspořádána, jsou seřazena podle křestních jmen autorů, jak bylo zvykem ve středověku.

3.2.3 Knihovna Jacquesa-Augusta de Thou

Jedna z nejvýznamnějších soukromých knihoven ve Francii na začátku 17. století patřila členovi Pařížského parlamentu Jacquesu-Augustovi de Thou (1553-1617). Jejím budováním strávil čtyřicet let a v závěti trval na tom, aby knihovna po jeho smrti nebyla rozdělena a rozprodána. Měla zůstat v opatrování jeho synů a být otevřená veřejnosti. Jejím správcem měl být Pierre Dupuy, syn de Thouovy sestřenice, dokud jeho synové nebudou dospělí. (Coron, 1988, s. 101)

De Thou pocházel z významné rodiny. Jeho otec i dědeček byli stejně jako on členové Pařížského parlamentu, jeho strýc byl biskup v Chartres. Po ukončení studií cestoval po Evropě. Nejdříve byl v letech 1573-1574 v Itálii u velvyslance Paula de Foix. Během pobytu v Itálii navštívil kromě Říma i Benátky a Florencii a měl příležitost objevovat tamější knihovny. V následujících letech procestoval i další evropské země, Nizozemsko a Německo. (Coron, 1988, s. 102)

Kromě politické kariéry byl Jacques-Auguste de Thou i literárně činný. Psal latinské básně a je také autorem historického díla *Histoire*, popisujícího 16. století ve Francii a širším okolí. V roce 1593 byl jmenován ředitelem francouzské královské knihovny (*Bibliothèque du Roi*). (Coron, 1988, s. 103–105)

O podobě soukromé knihovny Jacquesa-Augusta de Thou se můžeme dozvědět ze čtyř katalogů, které byly vytvořeny po jeho smrti. První z nich byl sepsán dvěma knihovníky v roce 1617 a vycházel z de Thouových vlastnoručních poznámek. Položky katalogu jsou řazeny tematicky podle takzvaného „classement dit des libraires“, doslova „řazení knihkupců“, do pěti skupin: beletrie, historie, věda a umění, právo a teologie. (Coron, 1988, s. 107)

Další dva katalogy, reflektující stav knihovny na konci čtyřicátých a na začátku padesátých let 17. století, jsou řazeny abecedně podle jmen autorů. První z nich je dílem Pierra a Jacquesa Dupuy a Ismaëla Boulliaua, u druhého není autor znám. (Coron, 1988, s. 107)

Čtvrtý katalog, vydaný v roce 1679, byl vytvořen na základě katalogu bratrů Dupuy a tematicky řazeného katalogu Ismaëla Boulliaua, který se nedochoval. Katalog je řazen tematicky a je doplněn seznamem knih řazeným podle jména autora. Všechny zmíněné katalogy jsou nyní ve fondu Francouzské národní knihovny. (Coron, 1988, s. 107)

Naudé ve svém díle knihovnu Jacquesa-Augusta de Thou zmiňuje jako jeden ze zdrojů inspirace, jak by měla vypadat dobrá knihovna. Můžeme předpokládat, že se s knihovnou seznámil v době svého působení u Henriho de Mesme a mohl znát i první z publikovaných katalogů, jenž byl vydán krátce po de Thouově smrti.

Po jazykové stránce byly de Thouově knihovně zastoupeny nejvíce latinské knihy (72 %), dále řecké a řecko-latinské (14 %), italské (6 %), francouzské (5 %) a španělské (2 %). Ostatní jazyky tvořily zbylé jedno procento. (Coron, 1988, s. 107)

Oborové rozdělení knihovny se dá vyčíst z katalogu z roku 1617. Knihy jsou tematicky rozděleny do 5 výše zmíněných skupin, které se dále dělí na 145 podkategorií. Knihovna obsahuje překvapivě málo právnícké literatury (346 položek), o poznání více knih historických (1045), teologických (1447), beletrie (1469) i vědy a umění (1302). (Coron, 1988, s. 107–110)

4. Uspořádání knihovny v díle Gabriela Naudého *Advis pour dresser une bibliothèque* v komparaci s dalšími soudobými systémy

Čtvrtá kapitola bude věnována Naudého dílu *Advis pour dresser une bibliothèque*, způsobu vnitřní systemizace knihovny představenému v tomto díle a jeho srovnání s dalšími soudobými způsoby uspořádání knihovny.

4.1 *Advis pour dresser une bibliothèque*

Kniha *Advis pour dresser une bibliothèque*²⁵ Gabriela Naudého představuje návod, jak by měla být budována knihovna. Kniha je rozdělena do devíti kapitol věnujících se se různým aspektům, které je potřeba při budování knihovny zohlednit.

V první kapitole nás Naudé seznamuje s důvody, proč by knihovny měly být budovány. Podle Naudého se jedná o vznešenou činnost, která vlastníkovi přinese věhlas a respekt a poslouží mu k budování společenského statusu. Zásadní ovšem je otevřít knihovnu veřejnosti, aby vědění, které v ní je nashromážděno, mohlo být využito každým člověkem.

Druhá kapitola představuje zdroje, ze kterých může člověk čerpat, když buduje knihovnu. V první řadě Naudé doporučuje osobní konzultace se současnými knihovníky. Dále navrhuje studium literatury, ve které je možné najít návod na budování knihovny. Z literatury Naudé doporučuje díla Richarda de Bury, Vincenza Pinelliho, Antonia Possevina, Iusta Lipsia a Gerolama Cardana. Jako poslední zdroj inspirace jmenuje Naudé katalogy existujících knihoven.

Třetí kapitola specifikuje množství knih, které je vhodné v knihovně mít. Je rozdíl v tom, jestli chce člověk vytvořit knihovnu jen pro své potřeby, nebo aby uspokojil požadavky všech potenciálních návštěvníků. Naudé tvrdí, že „*nic neudělá knihovnu více hodnou doporučení než skutečnost, že v ní každý najde, co hledá.*“²⁶ Zde, stejně

²⁵ Kniha *Advis pour dresser une bibliothèque* byla vydána poprvé v roce 1627. V roce 1644 vzniklo druhé vydání, které ovšem bylo shodné s vydáním prvním. Při psaní práce jsem používala vydání z roku 1876, které je reprodukcí druhého vydání z roku 1644, ale je v něm zmodernizován pravopis. Vzhledem k tomu, že nás zajímá primárně obsah díla a nikoli ortografická specifika francouzštiny 17. století, zvolila jsem toto vydání s pravopisem podobným současné francouzštině. Všechny citace budou vycházet z tohoto vydání.

²⁶ Vlastní překlad. Originál: „*Il n'y a rien qui rende une Bibliothèque plus recommandable que lorsqu'un chacun y trouve ce qu'il cherche.*“ (Naudé, 1990, s. 23–24)

jako na dalších místech v knize, zdůrazňuje užitečnost toho, když je knihovna otevřená veřejnosti.

Čtvrtá kapitola popisuje výběr knih po kvalitativní stránce. Uvádí, které knihy by v knihovně měly být a v jakém stavu by se měly nacházet. Naudé navrhuje, aby knihovna obsahovala všechny knihy klasických i soudobých autorů. Knihy by měly být dostupné v původních jazycích i překladu, aby si je mohl každý přečíst, aniž by byl omezen jazykovou vybaveností. Knihy by měly být ze všech oborů a měly by představovat veškeré názory k danému tématu.

Pátá kapitola se věnuje možnostem knižní akvizice a způsobům, jak se o knihy starat. V první řadě je třeba dobře pečovat o svazky, které už v knihovně jsou. Dále Naudé doporučuje informovat co největší množství osob o záměru vybudovat knihovnu. Když tito lidé objeví nějakou zajímavou knihu, je možné, že ji majiteli knihovny zprostředkují. Další rada se vztahuje k vlastnímu nákupu knih: Naudé doporučuje investovat spíše do knih jako takových a neutráct zbytečně za drahou vazbu a ozdoby. Jako přínosný také označuje nákup celých knihoven spíše než jednotlivých svazků. Pro aktivní vyhledávání knih doporučuje nejen časté návštěvy knihkupců, ale také udržování korespondence s lidmi z jiných evropských měst, od nichž je možné zjistit, co vychází v zahraničí. Jako poslední – a zřejmě spíše okrajový – způsob akvizice navrhuje Naudé monitorování obchodníků, kteří balí zboží do starých papírů, protože by se mohlo stát, že tyto papíry pocházejí ze vzácných knih.

V šesté kapitole je popisována optimální architektura knihovny, aby v ní byly vhodné podmínky pro skladování knih (sucho) i přívětivé prostředí pro studium (ticho a světlo).

Sedmá kapitola se věnuje uspořádání fondu knihovny. Naudé načrtává různé možnosti, z nichž nakonec jako optimální předkládá tematické řazení podle univerzitních fakult, které se mu jeví jako nejlogičtější.

Tématem osmé kapitoly je výzdoba knihovny. Ta má podle Naudého být střídámá a nemá být na úkor užitečnosti knihovny. Knihovna má být vybavena prakticky a návštěvníci by měli mít k dispozici vše, co mohou ke studiu potřebovat (stoly, židle, psací náčiní).

Závěrečná kapitola představuje poslání, které by měla knihovna mít ve společnosti. Naudé zdůrazňuje, že knihovna nemá být uzavřeným prostorem, ale studijním místem otevřeným veřejnosti toužící po poznání.

Naudé se ve svém díle staví k budování knihovny prakticky a zároveň zdůrazňuje významnou společenskou funkci této instituce. V jeho díle je vidět středověký odkaz, a to zejména v návrhu uspořádání podle univerzitních fakult. Zároveň zde můžeme pozorovat transformace, které přinesl humanismus: Naudé poukazuje na důležitost zpřístupnění knihovny veřejnosti, neboť vzdělání je dostupné i méně majetným lidem a Naudé zastává názor, že by měli mít možnost dostat se ke zdroji vědění obsaženého v knihách. S ohledem na potřeby všech potenciálních čtenářů by knihovna měla obsahovat veškerá díla, včetně těch považovaných za heretická. Můžeme pozorovat i čistě praktické změny, jako např. posun od pultíků typických pro středověké knihovny a používaných ke čtení rukopisů k regálům a stolům praktičtějším k uskladnění a studiu tištěných knih.

4.2 Vnitřní uspořádání knihovny

Tématu vnitřního uspořádání knihovny se nejvíce věnuje sedmá kapitola s názvem *L'ordre qu'il convient leur donner*²⁷. Naudé v ní zdůrazňuje důležitost systematického řazení svazků v rámci knihovny, aby uživatelé mohli snadno nalézt, co potřebují.

Na začátku Naudé zmiňuje způsoby vnitřního uspořádání, které používají jiní knihovníci a vymezuje se vůči nim. Mezi tyto systémy patří sto sekcí nazvaných „Buffets“ popsaných v díle *Bibliothèque Française* od Françoise de La Croix du Maine. Dalším systémem je tzv. „divadlo“, které představuje Ital Giulio Camillo ve svém díle *L'idea del teatro*. Posledním zmiňovaným systémem je dělení knih do tří skupin: morálka, věda a oddanost, které předkládá Jean Mabun na základě Knihy žalmů.

Naudé jednotlivé systémy nijak podrobně nepopisuje a nespecifikuje individuální výhrady, které k nim má. Všechny je dohromady odsuzuje jako nepřirozené a zbytečně namáhavé pro lidskou paměť. Žádný z nich nepovažuje za logický a domnívá se, že by tato uspořádání uživatelům s orientací v knihovně nijak nepomohla.

²⁷ Česky *Jak je vhodné [knihy] uspořádat*.

Jako optimální Naudé uvádí uspořádání kopírující systém fakult a na nich vyučovaných vědních oborů, který odpovídá fakultám tehdejších univerzit: „*Myslím si, že nejlepší řešení je vždy takové, které je nejjednodušší, nejméně složité, nejpřirozenější, nejužívanější, tedy takové, které odpovídá fakultám teologie, medicíny, práva, historie, filozofie, matematiky, humanitních věd a dalších, které je třeba dále rozdělit podle jejich jednotlivých součástí, o nichž musí mít člověk starající se o knihovnu alespoň základní přehled.*“²⁸ Je tedy nutné, aby se knihovník dobře vyznal ve struktuře oborů studovaných na univerzitě, aby mohl náležitě klasifikovat jednotlivá díla.

V 17. století měla Sorbonna, stejně jako všechny evropské univerzity, stále stejnou strukturu fakult jako ve středověku. Univerzita měla čtyři fakulty: artistickou, teologickou, lékařskou a právnickou. Nejdříve studenti absolvovali základní kurzy na artistické fakultě, kde se vyučovalo sedm svobodných umění. Zde postupně získali titul bakaláře a magistra svobodných umění. Následně mohli pokračovat na specializovanou fakultu teologie, medicíny nebo práva. (Bonnerot, 1933, s. 9–16)

V Naudého návrhu tematického členění je vidět základ hlavních fakult (medicína, právo, teologie), ale místo samostatné skupiny pro svobodná umění již navrhuje podrobnější tematické dělení (historie, filozofie, matematika, humanitní vědy) a nechává prostor pro případné další obory.

V rámci jednotlivých oborů uvádí Naudé následující obecnou hierarchii děl, která by měla být dodržena u všech oborů:

Na prvním místě by měla být všeobecná a stará díla. Za nimi mají následovat interpretace a komentáře děl z první skupiny. Třetí skupinu mají tvořit odborná pojednání, která mají být řazena tematicky. Ve čtvrté skupině mají být méně významné knihy z daného oboru.

Z praktického hlediska je vhodné, aby nebylo více děl svázáno v jednom svazku, protože by to mohlo znemožnit jejich správné tematické umístění. Katalog by měl být sestaven podle stejného systému jako jsou uspořádány svazky v knihovně.

²⁸ Vlastní překlad. Originál: „(...) *je croy que le meilleur est toujours celui qui est le plus facile, le moins intrigué, le plus naturel, usité, et qui suit les Facultez de Théologie, Médecine, Jurisprudence, Histoire, Philosophie, Mathématiques, Humanitez, et autres, lesquelles il faut subdiviser chacune en particulier, suivant leurs diverses parties qui doivent pour cet effet être médiocrement connues par celui qui a la charge de la Bibliothèque.*“

Zvláštní pozornost by měla být věnována rukopisům. Pokud se dají zařadit mezi ostatní svazky, je vhodné tak učinit. Pokud je třeba, aby se k některým dílům čtenáři nedostali omylem, protože patří mezi zakázané spisy, mají se umístit tak, aby nebyla příliš na očích a nešlo na ně snadno dosáhnout. Z dosahu čtenářů je třeba držet i nesvázané drobné rukopisy, které by se častým používáním mohly zničit.

Uspořádání knihovny, které Naudé prezentuje, vychází ze struktury fakult středověké univerzity. Podobné uspořádání se objevuje i u dalších knihovníků a bibliografů v 16. a 17. století. Vzhledem k tomu, že knihovnu považuje jako zdroj vědění, který by měl být přístupný všem, je logické, že její strukturu odvozuje od struktury fakult univerzity, která poskytuje vzdělání. Systém univerzitních fakult je tak pro Naudého i potenciální uživatele knihovny známým systémem. Tento systém se hodí i z toho důvodu, že Naudé počítá pouze s odborným fondem knihovny, nikoli beletrií. Nedá se tedy říct, že by systém uspořádání knihovny navrhovaný Naudém byl novátorský, spíše se drží evropských tradic. Za inovativní však můžeme považovat jeho dílo jako celek, ve kterém předkládá ucelený návod, jak budovat knihovnu.

4.3 Aplikace teoretických pravidel v praxi

Je známo, že Gabriel Naudé se během svého života podílel na utváření pěti knihoven a sám také vybudoval soukromou knihovnu čítající kolem osmi tisíc svazků (Boeuf, 2007, s. 8). Naudé publikoval svůj návod pro budování knihovny na žádost prvního z mužů, pro které pracoval jako knihovník, Henriho de Mesme. Můžeme se tedy pokusit pozorovat, zda koncept popsany v *Advis pour dresser une bibliothèque* používal při budování reálných knihoven. V následujících podkapitolách budou uvedeny informace o knihovnách, na jejichž budování se Naudé podílel. Vzhledem k malému množství dostupných zdrojů popisujících knihovny v době působení Naudého bohužel nelze dokonale zmapovat, jak knihovny skutečně vypadaly.

4.3.1 Knihovna Henriho de Mesme

Knihovna Henriho de Mesme byla první knihovnou, o kterou se Naudé staral a na jejímž utváření se podílel v první polovině 20. let 17. století. O podobě této knihovny bohužel neexistují podrobnější zdroje informací.

O knihovně Henriho de Mesme se stručně zmiňuje Louys Jacob ve své knize z roku 1644 o nejkrásnějších veřejných a soukromých knihovnách (s. 538–544).

Nalezneme zde ale spíše historii knihovny, kterou budovali již předkové Henriho de Mesme, nikoli zmínky o rozsahu knihovního fondu a jeho složení v době působení Naudého.

Vzhledem k tomu, že se nezachoval žádný zdroj informací o uspořádání knihovny Henriho de Mesme, není možné zhodnotit, do jaké míry je její podoba v souladu s doporučeními uvedenými v Naudého díle.

4.3.2 Knihovny kardinálů Guidiho di Bagno a Barberiniho

V letech 1630–1642 žil Naudé v Itálii, kde pracoval jako knihovník u kardinála Giovanniho Francesca Guidiho di Bagno a posléze u kardinála Francesca Barberiniho. Ačkoli Naudé působil v italských knihovnách celou dekádu, zprávy o podobě a uspořádání těchto knihoven se v dostupné literatuře neobjevují.

O Naudého působení u Guidiho di Bagno a o knihovně tohoto kardinála nejsou dostupné téměř žádné informace.

Kardinál Barberini měl významnou knihovnu, která v první polovině 17. století patřila k největším římským knihovnám, jíž významem a velikostí konkurovala jen Vatikánská knihovna (Rietbergen, 2006, s. 401). Barberiniho knihovnu vybudoval německý učenec Lucas Holstenius, a Naudé v ní působil jen krátce. (Rietbergen, 2006, s. 262).

Vzhledem k nedostatku zdrojů k podobě knihovny kardinála Guidiho di Bagno nelze posoudit, zda v ní Naudé uplatňoval pravidla, která deklaroval ve svém díle. U Barberiniho knihovny zřejmě během svého krátkého působení neměl dostatek času na zavedení významnějších změn, ale je možné, že jeho myšlenky v ní přeci jen našly svůj odraz: jeho předchůdce a tvůrce této knihovny Lucas Holstenius se s Naudém seznámil již ve 20. letech v Paříži a je možné, že znal dílo *Advis pour dresser une bibliothèque* (Rietbergen, 2006, s. 260).

4.3.3 Knihovna kardinála Mazarina

Mazarinova knihovna byla první veřejnou knihovnou ve Francii. V Evropě byly ve stejné době pouze tři další: Bodleyova knihovna v Oxfordu, Ambrosiana v Miláně a Angelica v Římě (Boeuf, 2007, s. 7). Naudé budováním Mazarinovy knihovny strávil několik let a považoval ji za své životní dílo. Když během frondy žádal členy

Pařížského parlamentu, aby ji zachovali vcelku, nazýval ji „*dílo mých rukou a zázrak mého života*“²⁹.

Mazarin měl již během svého života v Římě knihovnu čítající pět tisíc svazků. Když se natrvalo usadil v Paříži, kde v prosinci roku 1642 nahradil kardinála Richelieua v čele státní rady, rozhodl se vybudovat zde velkou knihovnu. Knihovna pro něj nebyla jen pracovním nástrojem pro vlastní potřebu, ale měla být symbolem moci a ukázkou bohatství. Gabriel Naudé byl pověřen vybudováním a vedením této knihovny, kde mohl realizovat svůj záměr, který předkládá v knize *Advis pour dresser une bibliothèque*. Mazarin byl schopen a ochoten poskytnout dostatek finančních prostředků, aby Naudé mohl pracovat podle svého uvážení a nebyl omezen nákladností projektu. (Gasnault, 1988, s. 135)

Základem knihovny se stala knihovna kanovníka Jeana Descorda, kterou Mazarin získal v roce 1643 a která čítala šest tisíc svazků, zejména z oblasti teologie a historie. V letech 1644–1647 Naudé navštívil Vlámsko, Itálii, Švýcarsko, Porýní, Holandsko a Anglii, kde obstaral pro Mazarinovu knihovnu tisíce svazků. Mazarin také získal velké množství knih ve formě darů od spisovatelů a lidí, kteří toužili po jeho uznání. Knihovní fond rychle narůstal a v Mazarinově knihovně bylo v roce 1648 mezi 35 a 40 tisíci svazků, což ji činilo podle některých odhadů největší v Evropě. (Gasnault, 1988, s. 135)

Když se Mazarin usídlil v paláci Chevry-Tubeuf, nechal pro knihovnu postavit zvláštní křídlo. Architekt Pierre Le Muet se řídil návrhy, které Naudé předkládá v *Advis pour dresser une bibliothèque*, a umístil knihovnu do zvýšeného přízemí a prvního patra. Knihovnu tvořily tři místnosti v mezipatře a dva sály a galerie v prvním patře. Galerie byla dlouhá asi 58 metrů, její okna mířila podle Naudého doporučení na východ a knihovna byla vybavena dřevěnými policemi a stolky. (Gasnault, 1988, s. 136)

Knihovna byla od roku 1644 otevřena každý čtvrtek veřejnosti. Naudé pomáhal čtenářům orientovat se v knihovně. Vzhledem k tomu, že věnoval většinu času akvizici, zřejmě nevytvořil katalog, který by uživatelům umožnil používat knihovnu samostatně. (Gasnault, 1988, s. 136)

²⁹ V originále „*l'oeuvre de mes mains et le miracle de ma vie*“ (Franklin, 1901, s. 72)

O členění Mazarinovy knihovny v době před frondou se můžeme dočíst v krátkém textu Gabriela Naudého *Remise de la bibliothèque de Mgr le Cardinal Mazarin*³⁰, ve kterém autor popisuje průběh předání Mazarinovy knihovny panu Tubeufovi. Naudé postupně vyjmenovává místnosti, které zamyká a předává klíče úředníkovi pověřenému převzetím majetku.

Ve velkém sále se nacházela právnícká, filozofická a teologická literatura. V prvním oddělení³¹ se nacházely lékařské, chemické a přírodovědné knihy. Ve druhém oddělení byly umístěny bible v různých jazycích, rukopisy bible a komentáře k bibli. Ve třetím oddělení byly umístěny rukopisy v různých cizích jazycích. Tematicky byla tato místnost různorodá.

Hlavní knihovnu v patře tvořily čtyři místnosti. V první se nacházela zejména právnícká a politická literatura, ale také literatura z dalších blíže nespecifikovaných oborů. Ve druhé místnosti byly umístěny protestantské knihy a další díla považovaná za heretická, v různých jazycích. Kromě nich se zde nacházela orientální díla nenáboženského charakteru. V posledních dvou místnostech byla uložena historická literatura, sbírka 350 rukopisů in folio původně nashromážděných panem de Loménie, asi tři a půl tisíce matematických děl, díla církevních otců, scholastiků, humanitní díla a další. Naudé na několika místech zmiňuje, že knihy byly naskládány od podlahy ke stropu a některé svazky, které se nevešly do polic, ležely volně na zemi. (Franklin, 1901, s. 66–68)

Naudé naléhal na Tubeufa, aby sbírku více než 40 000 svazků ponechal vcelku a nerozprodal knihy po menších částech. Se stejnou žádostí se obrátil i na Pařížský parlament, kterému adresoval otevřený dopis s názvem *Advis à nosseigneurs de Parlement sur la vente de la bibliothèque de M. le cardinal Mazirin*³². Naudé na několika stránkách popisuje bohatství knihovny, kterou se mu podařilo vybudovat, a žádá, aby tato jedinečná sbírka zůstala vcelku a byla nadále přístupná vzdělané veřejnosti, která by z ní mohla mít užitek. (Franklin, 1901, s. 72–76)

³⁰ Česky *Odevzdání knihovny kardinála Mazarina*. Plný text je uveden v díle Alfreda Franklina *Histoire de la Bibliothèque Mazarine et du Palais de l'institut*.

³¹ V originále „entresol“, doslova „mezipatro“ označuje zřejmě uzamykatelnou galerii nebo vyvýšené pódium.

³² Česky *Zpráva pro členy Parlamentu o prodeji knihovny kardinála Mazarina*. Plný text je uveden v díle Alfreda Franklina *Histoire de la Bibliothèque Mazarine et du Palais de l'institut*.

Z popisu knihovny vidíme, že byla uspořádána se snahou dodržet tematické členění navržené v sedmé kapitole knihy *Avis pour dresser une bibliothèque*. Naudé měl očividně přehled o tom, kde se které knihy nacházely a snažil se je seskupovat tematicky. Zároveň je zřejmé, že byl limitován prostory, které mu byly k dispozici.

Jako příklad nedůslednosti v uspořádání můžeme uvést teologickou literaturu. Naudé v díle *Avis pour dresser une bibliothèque* konkrétně navrhuje, že v rámci teologie by bylo vhodné na první místo zařadit bible, poté díla církevních otců následně další komentátory a na závěr díla heretiků. Z popisu ale vidíme, že se skupiny knih spadající pod teologii nacházely na různých místech v rámci celé knihovny, často v místnostech společně s jinými obory. Dá se jen těžko posoudit, zda tato nedůslednost byla dána fyzickými dispozicemi knihovny, nebo se Naudé rozhodl upustit od vlastního návrhu řazení z jiných důvodů.

4.3.4 Knihovna královny Kristýny

Uspořádání knihovny švédské královny Kristýny měl na starosti její knihovník Isaac Vossius (1618–1689). Vossius vstoupil do služeb Kristýny v roce 1649 a jeho hlavním úkolem bylo seřazení a katalogizace svazků, které byly získány během třicetileté války. (Nilsson Nylander, 2011, s. 51–52)

Při vytváření knihovny Vossius vycházel z dostupných zdrojů a doporučení publikovaných v 16. a 17. století. Mezi ně patří Gessnerovo dílo *Pandectarum*, katalog Bodleyovy knihovny vytvořený Thomasem Jamesem, Naudého doporučení publikované v *Avis pour dresser une bibliothèque* nebo třídění navrhané Claudem Clémentem. Vossius zároveň používal klasifikační systémy, které byly použity u původních rožmberských a ditrichštejských knihovnách, které královna Kristýna získala během třicetileté války. (Nilsson Nylander, 2011, s. 83–87)

Rožmberská knihovna byla klasifikována v letech 1602–1608 Václavem Březanem. Sbíрка byla rozdělena do pěti skupiny založených na trochu pozměněném systému fakult středověké univerzity, takže obsahovala teologii, právo, medicínu, historii a filozofii. Historie, tradičně zahrnutá mezi svobodná umění, měla svou vlastní kategorii. Ditrichštejská knihovna měla katalog z roku 1646 a byla rozdělena do 24 tematických tříd. (Nilsson Nylander, 2011, s. 91–94)

Vossius se katalogy inspiroval, ale vymyslel vlastní systém s 22 skupinami označenými písmeny A-X. Katalog byl Vossiem dokončen jen částečně, obsahoval

rukopisy a knihy ze skupin A-F. Ostatní skupiny byly doplněny později švédským historikem Ottou Waldem. (Nilsson Nylander, 2011, s. 94–95)

Ve svém systému Vossius vyčleňuje zvláštní skupinu pro rukopisy, po které následuje osm skupin věnovaným teologické literatuře, další skupiny jsou politika, historie, geografie, beletrie, dialektika a rétorika, církevní řády, medicína a přírodověda, právo, filozofie, gramatika, matematika a dvě skupiny věnované dílům, která se nedají zařadit do jiných skupin. (Nilsson Nylander, 2011, s. 65)

Vossius oproti Naudému dělí už na první úrovni teologii do více skupin, a kromě oborů odpovídajících univerzitním fakultám zařazuje beletrii, kterou Naudé nepovažoval za zdroj vědění, který by měl patřit do knihovny.

Naudé působil ve službách královny Kristýny jen velmi krátce, od září 1652 do června 1653 (Jolly, 1990, s. XIV). Je nepravděpodobné, že by během této doby stihl ovlivnit podobu uspořádání knihovny. Jak již bylo uvedeno výše, o organizaci sbírek získaných během třicetileté války se staral v první řadě Isaac Vossius, který navrhl vlastní klasifikační systém. Ten stihl částečně použít k sepsání úvodní části katalogu, který byl poté na stejném principu dokončen Ottou Waldem.

4.3.5 Osobní knihovna Gabriela Naudého

Gabrielovi Naudému se během života podařilo nasbírat úctyhodné množství knih. Naudé vytvořil ke své knihovně katalog, který však po jeho smrti zmizel. Dochovaly se jen tři částečné inventáře, které se v současnosti nacházejí v oddělení rukopisů ve Francouzské národní knihovně. Jedná se o katalog řeckých a latinských rukopisů, inventář Naudého knihovny v Římě a inventář Naudého knihovny v Paříži. Mezi knihovnami lékařů patřila Naudého sbírka k největším. (Boeuf, 2007, s. 8–14).

Zrekonstruovaný katalog Naudého pařížské knihovny vydala v roce 2007 Estelle Boeuf. Rozdělení knihovny v něm není nijak explicitně uvedeno, nadpisy jednotlivých částí ukazují k fyzickému umístění svazků (police pod oknem apod.). Z tohoto uspořádání bez viditelného tematického členění se těžko dovozuje, jak byla knihovna strukturována.

Knihy v Naudého katalogu jsou řazeny podle svého umístění a jednotlivé části katalogu jsou nadepsány podle tohoto umístění (např. police u krbu). Při bližším zkoumání je zřejmé, že knihy byly do polic rozděleny podle dvou kritérií. Zprv

čistě prakticky podle velikosti, zadruhé tematicky. Z katalogu je patrné, že díla byla seskupena v tematické celky. (Boeuf, 2007, s. 12–13)

5. Odras soudobého filozofického myšlení a systematizace věd v Naudého díle

Z předchozích kapitol je patrné, že na podobu knihovny doporučovanou Naudém i dalšími knihovníky a intelektuály mělo významný vliv soudobé uspořádání věd a podoba hlavních vzdělávacích institucí, univerzit.

Ve středověku systém věd kopíroval sedm svobodných umění, nástavbou byla práva, teologie nebo medicína. Vzhledem k novým vědeckým objevům se různí intelektuálové snažili tento systém reformovat a prosadit nové metody vědecké práce i nový systém uspořádání věd. Hlavními z těchto reformátorů byli Angličan Francis Bacon a Francouz René Descartes. Vzhledem k tomu, že Descartes publikoval svá díla až poté, co byl vydán *Advis pour dresser une bibliothèque*, nelze předpokládat, že by Naudé byl v době psaní obeznámen s Descartovými myšlenkami.

V následujících podkapitolách bude věnován prostor středověkému systému vědění a posunu tohoto systému v raném novověku. Podrobněji se budeme věnovat představitelům francouzských intelektuálů začátku 17. století, „libertins érudits“, mezi které se řadí Naudé. V závěrečné podkapitole bude zhodnoceno, jak se výše zmíněné vlivy promítají do Naudého díla.

5.1 Konec středověku a nové myšlenkové směry na začátku novověku

V období vrcholného středověku se v Evropě rozrůstala města, s jejichž vzestupem vznikala rovněž potřeba správy obce vzdělaným obyvatelstvem. Vzdělání bylo důležité pro úředníky, právníky a lékaře, a do jisté míry i pro obchodníky, řemeslníky a další měšťany. V 11. století začaly tedy vznikat kromě klášterních škol s tradicí od raného středověku i městské školy, které poskytovaly vzdělání v latině i mateřských jazycích veřejnosti mimo církevní řády. Toto laické vzdělání začínalo na městských školách, odkud studenti pokračovali na tzv. „studium generale“, předchůdce prvních univerzit. (Cejpek, 2008, s. 47–48)

Středověká univerzita byla rozdělena na čtyři fakulty: artistickou, teologickou, právnickou a lékařskou. Na artistické fakultě se vyučovalo sedm svobodných umění a po jejím absolvování mohl student pokračovat na jednu z vyšších fakult. Studium

medicíny a práv trvalo dalších pět let, pro získání doktorátu z teologie bylo nutných patnáct let studia na této fakultě. (Le Goff, 2005, s. 669)

Metodou vyučování na středověkých univerzitách byla scholastika. Ta se snažila odlišit od mystiky klášterních škol a upřednostňovala „racionální“ postupy myšlení, mezi které se řadilo využití praktických experimentů. (Le Goff, 2005, s. 660–661)

V 16. a 17. století se ve Francii šířil humanismus (Cejpek, 2008, s. 55). Systém vzdělávání nastavený ve středověku se začínal měnit v důsledku nových objevů a z vědění a učenosti se pomalu začala rodit věda v moderním slova smyslu.

Na přelomu 16. a 17. století se v Evropě začaly objevovat nové myšlenkové proudy, které iniciovaly změny v přístupu k vědění. Jednalo se jednak o nové návrhy na uspořádání věd a nové metody vědeckého zkoumání. Hlavními představiteli těchto změn byli Francis Bacon pokládáný za zakladatele empirismu a René Descartes stojící u zrodu racionalismu.

Francis Bacon (1561–1626) byl anglický myslitel kritizující stav vědění, které bylo postaveno na řecké tradici ovlivněné mytologií a alchymii, částečně založené na podvodech. S touto kritikou začal už ve svých raných spisech a posléze ve svém díle *The Advancement of Learning*³³ představil návrh nového uspořádání vědění. (Čížek, 2017, s. 97–98)

Francis Bacon navrhl významné změny v pojetí vědění a stal se iniciátorem posunu ve vědeckém zkoumání. Upozornil na důležitost experimentu a navrhl nové uspořádání věd, které odpovídalo novým objevům ve vědeckém zkoumání.

Dalším významným evropským myslitelem přelomu 16. a 17. století byl francouzský filozof a matematik René Descartes (1596–1650). Descartovy teorie jsou založené na předpokladu, že smyslové vnímání není spolehlivé a vědění lze dosáhnout pouze pokud umíme správným způsobem uvažovat, tedy vést svůj rozum (Coreth a Schöndorf, 2000, s. 29–30). Descartes se ve svém díle nezabýval ani tak konkrétním rozdělením věd, jako spíše přehodnocením dosavadní metody vědeckého bádání a nabízel novou metodu.

³³ Česky *O pokroku vědění*.

5.2 „Libertinage érudit“

Pojem „libertinage érudit“³⁴, který použil poprvé René Pintard v roce 1943, označuje myšlenkový proud 17. století, který sdružoval učence různých oborů, kteří byli otevření novým myšlenkám a zastávali názory, jež nebyly v souladu s tradicí v daných oborech. Mezi čtyři ústřední představitele tohoto myšlenkového směru Pintard řadí Pierra Gassendiho, Françoise de La Mothe Le Vayer, Elieho Diodatiho a Gabriela Naudého (Boeuf, 2007, s. 28).

Mezi „libertins érudits“ patří velmi různorodá skupina intelektuálů, kteří netvořili organizované hnutí a byli zastřešujícím označením pojmenováni až později (Charles-Daubert, 1998, s. 10). Přesto se ale mnozí z nich znali, udržovali korespondenci a scházeli se k diskuzím. V Paříži se na počátku 17. století vyskytovaly dva typy ryze mužských diskuzních skupin. Jednalo se o skupiny spisovatelů a skupiny učenců a intelektuálů různých oborů (De Boer, 1938, s. 730). Naudé navštěvoval několik skupin sdružujících učence a sám také jednu hostil. Skupina, která se scházela v letech 1644–1652 v Naudého domě sdružovala kromě hostitele spisovatele Françoise de La Mothe Le Vayer, lékaře Guye Patina, matematika a filozofa Pierra Gassendiho a právníka Elieho Diodatiho. Muži se scházeli k diskuzím a četbě a nejčastějším tématem hovoru byly údajně rozdíly mezi zvyklostmi a vkusem lidí z různých zemí (De Boer, 1938, s. 759–760).

„Libertins érudits“ netvořili uvědomělé hnutí, které by spojoval jeden společný názor (Charles-Daubert, 1998, s. 15). Jejich společným zájmem byla relativizace existujících dogmat a propagace nových názorů a vědeckých objevů, které byly v rozporu s tradicí. Podle Françoise Charles-Daubert (1998, s. 18–20) je pro „libertins érudits“ charakteristická dvojznačnost textů, kterou dokáže rozklíčovat pouze pozorný čtenář hledající polemiku s všeobecně uznávanými názory.

U Naudého konkrétně můžeme pozorovat sounáležitost s tímto hnutím i v díle *Advis pour dresser une bibliothèque*, v němž pokládá za optimální zahrnout do knihovny veškerá díla představující pluralitu názorů v daných oborech. Dokonce

³⁴ Pojem „libertinage érudit“ nemá český ekvivalent, dal by se přeložit jako „libertinství učenců“, případně „volnomyšlenkářství učenců“. Mluvíme-li o osobách, které patřily k tomuto myšlenkovému proudu, používáme pro ně ve francouzštině termín „libertins érudits“, který by se do češtiny dal přeložit jako „vzdělaní volnomyšlenkáři“ či „vzdělaní libertini“.

explicitně tvrdí, že v rámci teologie je třeba zahrnout díla heretiků, byť jim je vyhrazeno poslední místo.

5.3 Naudého pohled na uspořádání knihovny v kontextu soudobého myšlení a knihovnické praxe

Naudé si pro svůj návrh vnitřní systemizace knihovny bere za vzor tradiční uspořádání fakult univerzity tak, jak vzniklo ve středověku. Tento středověký model byl na začátku 17. století v Evropě stále rozšířen a významné změny ho zasáhly až později, v době osvícenství. Nové podněty k přehodnocení stavu vědění, jaké navrhuji Bacon, Descartes a další myslitelé, Naudé nereflkuje. Středověký systém fakult považuje za logický a je pro potenciální uživatele knihovny, kteří jsou nepochybně se strukturou univerzity obeznámeni, jistě uživatelsky přívětivý.

Uspořádání knihovny, které Naudé navrhuje, se nejvíce blíží teoretikům ze 16. století, jako jsou Conrad Gessner a Samuel Quiccheberg, pro něž je základem rovněž struktura fakult středověké univerzity. Antoine Du Verdier, při uspořádání své *Bibliothèque française* volí čistě abecední řazení bez nějakého tematického členění. Du Verdierův současník, François de La Croix du Maine, navrhuje vlastní způsob, takzvaných „100 buffets“, tedy sto nezávislých tematických skupin. Naudé toto uspořádání odmítá a vytýká mu nelogičnost a nepřehlednost.

Srovnáme-li Naudého návrh s praxí budování knihoven v Evropě, můžeme pozorovat podobnost s Bodleyovou knihovnou, kterou on sám představuje jako jeden ze vzorů, kterým je vhodné se inspirovat. Bodleyova knihovna byla velkou veřejnou knihovnou a její uspořádání odpovídalo univerzitním fakultám. K praxi svých krajanů používajících „uspořádání knihkupců“ se nevyjadřuje, použití „100 buffets“ hodnotí negativně.

S uspořádáním knihovny souvisí i výběr knih, které je dobré do knihovny zařadit. V tomto ohledu Naudé postupuje v souladu se skupinou pařížských intelektuálů, později pojmenovanou „libertins érudits“, tedy „vzdělaní volnomyšlenkáři“. Zastává názor, že v knihovně mají být knihy reprezentující pluralitu názorů, včetně děl pokládaných za heretická.

6. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo představit systém vnitřního uspořádání knihovny, který navrhl francouzský knihovník Gabriel Naudé v roce 1627 ve své příručce *Advis pour dresser une bibliothèque*, a porovnat ho s dalšími systémy, které byly v té době v Evropě popsány nebo používány. Práce se také zabývala konkrétními knihovnami, na jejichž budování se Naudé podílel, a zkoumala, do jaké míry soudobé reálné knihovny odpovídaly návrhu organizace fondu, který představoval ve svém díle.

Ze zkoumaných zdrojů vyplývá, že nejběžnějším způsobem uspořádání knihovny bylo tematické řazení kopírující systém fakult středověké univerzity, tedy sedm svobodných umění, teologie, lékařství a právo. Takový systém preferují ve svých dílech Conrad Gessner a Samuel Quiccheberg, a ve stejném duchu je řazen i fond Bodleyovy knihovny. Objevují se i jiné způsoby řazení. Anton Francesco Doni navrhuje rozdělení podle žánrů, které jsou podle něj typické pro italsky psaná díla, a jiných žánrů v případě překladů latinských děl. François de La Croix du Maine navrhuje zcela originální systém třídění do 100 tematických skupin nazvaných „100 buffets“. Antoine Du Verdier se drží čistě abecedního řazení. Jacques-Auguste de Thou ve své soukromé knihovně používá tzv. třídění knihkupců. V rámci těchto tematických skupin jsou knihy obvykle děleny abecedně podle křestního jména autora, což je přístup tradičně středověký. U systémů, které počítají s knihovním fondem ve více jazycích, nalezneme také dělení podle jazykového hlediska.

Srovnáme-li Naudého návrh na uspořádání knihovny s uvedenými systémy, můžeme konstatovat, že jde o uspořádání v zásadě tradiční: základ tvoří, stejně jako u většiny tehdejších systémů, uspořádání fondu podle univerzitních fakult. Naudé se explicitně vymezuje vůči některým systémům, které uspořádání univerzitních fakult nerespektují, a vytýká jim nedostatek srozumitelnosti a logiky. Moment, v němž je jeho dílo novátorské, je jeho otevřené zastávání se plurality názorů a zdůrazňování, že je třeba mít v knihovně všechna díla včetně takových, která byla odsouzena jako heretická.

Je známo, že Gabriel Naudé působil v pěti knihovnách a sám vlastnil rozsáhlou sbírku knih. O konkrétní podobě knihoven z dané doby se bohužel mnoho dokladů nedochovalo, takže nebylo možné zhodnotit, nakolik při organizaci sbírek dodržoval vlastní pravidla navržená ve svém díle *Advis pour dresser une*

bibliothèque. Asi nejlépe je zdokumentována podoba Mazarinovy knihovny, kterou Naudé budoval v letech 1642–1652. Z jejího popisu je zřejmá snaha o tematické členění navrhované v Naudého díle, ale prostory knihovny či jiné překážky nedovolily důsledné dodržování této struktury.

Poslední část bakalářské práce je věnována zasazení Naudého díla do kontextu stavu vědění na začátku 17. století. V tomto období se formují první návrhy reformy vědění, jehož struktura se od středověku neměnila. Na konci 16. a na začátku 17. století se objevily nové myšlenkové směry, které si kladly za cíl reformovat systemizaci vědění, jaké představovala středověká univerzita. Nositeli těchto změn byli zejména anglický filozof Francis Bacon a francouzský filozof René Descartes. Jejich proponované reformy vědění však v Naudého díle nejsou viditelné. Čím se však Naudé posouvá od středověkého smýšlení směrem k moderní mentalitě, je postoj k cenzuře. Naudé se řadí ke skupině intelektuálů později nazvané „libertins érudits“, neboli „vzdělaní volnomyšlenkáři“, která se vyznačuje otevřeností vůči novým názorům, jež jsou v rozporu s církevními dogmaty nebo předkládají nové objevy vyvracející starší vědecké teorie.

7. Seznam použité literatury

ARNOULD, Jean-Claude, 2008. L'imaginaire du livre et de la bibliothèque dans les Bibliothèques françaises de Du Verdier et de La Croix du Maine. *Littératures classiques* [online]. Armand Collin, **66**(2) [cit. 2018-07-23]. DOI: 10.3917/licla.066.0053. ISSN 2260-8478. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-litteratures-classiques1-2008-2-page-53.htm>

BŒUF, Estelle, 2007. *La bibliothèque parisienne de Gabriel Naudé en 1630: les lectures d'un libertin érudit*. Genève: Droz. ISBN 978-2-600-01067-2.

BONNEROT, Jean, 1933. *L'Université de Paris du Moyen-Age à nos jours*. Paris: Larousse.

BRAUN, Lucien, 1990. *Conrad Gessner*. Genève: Editions Slatkine. ISBN 2-05-101137-0.

CEJPEK, Jiří et al., 2008. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 1. dotisk 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0323-0.

CORETH, Emerich a Harald SCHÖNDORF, 2000. *Filosofie 17. a 18. století*. 3. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 80-718-2119-5.

CORON, Antoine, 1988. „Ut prosint aliis“ Jacques-Auguste de Thou et sa bibliothèque. In: JOLLY, Claude. *Histoire des bibliothèques françaises: Les bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530–1789*. Paris: Promodis, s. 100–125. ISBN 2-903181-68-3.

ČÍŽEK, Jan, 2017. *Komenský a Bacon: Dvě raně novověké cesty k obnově vědění*. Červený Kostelec: Pavel Mervart. ISBN 978-80-7456-265-3.

DE BOER, Josephine, 1938. Men's Literary Circles in Paris 1610-1660. *PMLA* [online]. **53**(3), 730-780 [cit. 2018-07-27]. DOI: 10.2307/458651. ISSN 00308129. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/458651>

FRANKLIN, Alfred, 1901. *Histoire de la Bibliothèque Mazarine et du Palais de l'institut*. 2ème éd. entièrement refondue. Paris: H. Welter.

FROST, Carolyn O., 1976. The Bodleian Catalogs of 1674 and 1738: An Examination in the Light of Modern Cataloging Theory. *The Library Quarterly*:

Information, Community, Policy [online]. The University of Chicago Press, **46**(3), 248-270 [cit. 2018-07-03]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4306676>

GASNAULT, Pierre, 1988. De la bibliothèque de Mazarin à la bibliothèque Mazarine. In: JOLLY, Claude. *Histoire des bibliothèques françaises: Les bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530–1789*. Paris: Promodis, s. 134–145. ISBN 2-903181-68-3.

GESSNER, Conrad, 1548. *Pandectarvm sive partitionum uniuersalium Conradi Gesneri Tigurini, medici & philosophiae professoris, libri XXI*. Tigvri: Christophorvs Froschouerus. Dostupné také z <http://doi.org/10.3931/e-rara-1936>

CHARLES-DAUBERT, Françoise, 1998. *Les Libertins érudits en France au XVIIe siècle*. Paris: Presses Universitaires de France. ISBN 9782130682516.

CHARTIER, Roger, 1994. *The Order of Books: Readers, Authors, and Libraries in Europe between the Fourteenth and Eighteenth Centuries*. Stanford: Stanford University Press. ISBN 0-8047-2267-6.

JACOB, Louys, 1644. *Traicté des plus belles bibliothèques publiques et particulières, qui ont esté, & qui sont à présent dans le monde. Divisé en deux parties*. Seconde partie. Paris: Rolet le Duc. Dostupné také z: <http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/48845-traicte-des-plus-belles-bibliotheques-publiques-et-particulieres-qui-ont-este-et-qui-sont-a-present-dans-le-monde-divise-en-deux-parties.pdf>

JOLLY, Claude, 1988. *Histoire des bibliothèques françaises: Les Bibliothèques sous l'Ancien Régime 1530–1789*. Paris: Promodis. ISBN 2-903181-68-3.

JOLLY, Claude, 1990. L' *Advis*, manifeste de la bibliothèque érudite. In: NAUDÉ, Gabriel. *Advis pour dresser une bibliothèque*. Paris: Aux Amateurs de livres, V-XXII. ISBN 2-252-02730-4. Dostupné také z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6514x>

LE GOFF, Jacques, 2005. *Kultura středověké Evropy*. 2.vyd. Praha: Vyšehrad. Kulturní historie. ISBN 80-702-1808-8.

MEADOW, Mark A., 2013. Introduction. In: QUICCHEBERG, Samuel, Mark A. MEADOW a Bruce ROBERTSON, 2013. *The First Treatise on Museums: Samuel*

Quiccheberg's Inscriptiones, 1565. Los Angeles: The Getty Research Institute. ISBN 978-1-60606-149-7.

NAUDÉ, Gabriel, 1876. *Advis pour dresser une bibliothèque*. Réimprimé sur la deuxième édition (Paris, 1644). Paris: Isidore Liseux. Dostupné také z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k576966>

NILSSON NYLANDER, Eva, 2011. *The Mild Boredom of Order: A Study in the History of the Manuscript Collection of Queen Christina of Sweden*. Lund: Lund University. ISBN 978-91-7473-166-8.

QUICCHEBERG, Samuel, Mark A. MEADOW a Bruce ROBERTSON, 2013. *The First Treatise on Museums: Samuel Quiccheberg's Inscriptiones, 1565*. Los Angeles: The Getty Research Institute. ISBN 978-1-60606-149-7.

ROBERTSON, Bruce, 2013. Preface: Wonderful Museums and Quiccheberg's Inscriptiones. In: QUICCHEBERG, Samuel, Mark A. MEADOW a Bruce ROBERTSON, 2013. *The First Treatise on Museums: Samuel Quiccheberg's Inscriptiones, 1565*. Los Angeles: The Getty Research Institute. ISBN 978-1-60606-149-7.

ROGERS, David, 1991. *The Bodleian Library and its Treasures, 1320-1700*. Henley-on-Thames: Aidan Ellis. 176 s. ISBN 0-85628-128-X.

SAINTE-BEUVE, Charles-Augustin, 1862. *Portraits littéraires II. Nouvelle édition revue et corrigée*. Paris: Garnier Frères. Dostupné také z: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k35430t>.

THORNTON, John L., 1966. *Selected Readings in the History of Librarianship*. 2nd ed. London: The Library Association.